

УДК 336.71.078.3

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2023-2-9>

Шевченко Наталія Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку,
Львівський державний університет внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1815-7554>

ВПЛИВ ВІЙНИ НА РІВЕНЬ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто теоретичні аспекти, принципи та фактори які впливають на рівень валютного регулювання в Україні. Визначено складові елементи валютного регулювання до яких відноситься: міжнародне валютно-фінансове співробітництво, валютна політика, валютний контроль та банківський нагляд, курси валют, відсоткові ставки за валютними операціями, обсяги валютних переказів. Суб'єктами валютного регулювання є: Національний банк України, банківські установи, фінансові, лізингові та страхові компанії, кредитні спілки, фізичні та юридичні особи (підприємства і компанії). Головним Законом України відповідно до якого здійснюється валютне регулювання є Закон України «Про валюту та валютні операції». Найефективнішим інструментом валютного регулювання є надання ліцензій на: переказ коштів, торгівля валютними цінностями, здійснення розрахункових валютних операцій, факторингові операції, інші види фінансових послуг. Визначено, що початок повномасштабного вторгнення Росії в Україну та затяжний військовий конфлікт негативно вплинули як на курси валют, на обсяги валютних операцій фізичних, юридичних осіб, банківських установ. Обсяги безготівкових розрахунків у іноземній валюті клієнтів вітчизняних банків скоротилися більше ніж на 60% у 2023 році в порівнянні до 2021 року. Найбільші обсяги транскордонних переказів в Україну здійснювалися з Італії – 23,44%, Ізраїль – 17,80%, США – 15,57%, Німеччина – 6,65%, Польща – 3,88% і 32,67 інші країни. Визначено, що війна в Україні негативно вплинула на обсяги кредитів в іноземній валюті як фізичних так і юридичних осіб, проте зросли обсяги депозитів в іноземній валюті. Оскільки валютне регулювання є важливою складовою економічного і міжнародного розвитку держави, забезпечення прозорості валютного ринку доцільно визначити напрями його покращення в сучасних умовах: посилити рівень адміністративної чи кримінальної відповідальності за порушення валютного законодавства, посилення співпраці з Державною службою фінансового моніторингу, оптимізувати систему грошових переказів через міжнародні платіжні системи для резидентів тощо.

Ключові слова: банки, валюта, валютне регулювання, курси валют, валютні цінності, банківський нагляд, валютні операції, валютні перекази.

Shevchenko Nataliia

Lviv State University of Internal Affairs

THE IMPACT OF THE WAR ON THE LEVEL OF CURRENCY REGULATION IN UKRAINE

Abstract. The article deals with theoretical aspects, principles and factors that influence the level of currency regulation in Ukraine. The author identifies the constituent elements of currency regulation, which include: international monetary and financial cooperation, currency policy, currency control and banking supervision, exchange rates, interest rates on currency transactions, and the volume of currency transfers. The subjects of currency regulation are: The National Bank of Ukraine, banking institutions, financial, leasing and insurance companies, credit unions, individuals and legal entities (enterprises and companies). The main law of Ukraine governing currency regulation is the Law of Ukraine "On Currency and Currency Transactions". The most effective instrument of currency regulation is the issuance of licenses for: money transfer, trade in currency values, settlement of currency transactions, factoring operations, and other types of financial services. It is determined that the beginning of Russia's full-scale invasion of Ukraine and the protracted military conflict had a negative impact on exchange rates and the volume of foreign exchange transactions of individuals, legal entities, and banking institutions. The volume

of non-cash foreign currency payments by domestic banks' clients decreased by more than 60% in 2023 compared to 2021. The largest volumes of cross-border transfers to Ukraine were made from Italy (23.44%), Israel (17.80%), the United States (15.57%), Germany (6.65%), Poland (3.88%), and 32.67 other countries. It is determined that the war in Ukraine has had a negative impact on the volume of foreign currency loans to both individuals and legal entities, but the volume of foreign currency deposits has increased. Since currency regulation is an important component of the economic and international development of the State, to ensure transparency of the foreign exchange market, it is advisable to identify areas for its improvement in the current conditions: to increase the level of administrative or criminal liability for violation of currency legislation, to strengthen cooperation with the State Financial Monitoring Service, to optimize the system of money transfers through international payment systems for residents, etc.

Keywords: banks, currency, currency regulation, exchange rates, currency values, banking supervision, currency transactions, currency transfers.

Вступ. Останні півтора роки економіка України зазнає важких економічних, політичних, правових та соціальних потрясінь, які негативно впливають на її розвиток, інноваційні та міжнародні досягнення, різні сфери економіки та фінансової взаємодії. Війна в Україні посилила міжнародні взаємозв'язки з країнами світу, що збільшило обсяги руху іноземної валюти не лише між державою та іншими країнами, а й фінансовими установами, фізичними особами, благодійними організаціями. Така ситуація, змусила переглянути механізм валютного регулювання з метою здійснення більш прозорого обігу валюти, як в готівковій, так і безготівковій формах, посилення нагляду за незаконним привласненням коштів, особливо тих, які направлені на військову та соціальну допомогу. Таким чином, валютне регулювання є важливою складовою не лише економічного

Матеріали та методи. При дослідженні напрямів валютного регулювання серед банківських установ використано законодавчо-нормативні акти, статистичні дані та фінансові результати Національного банку України, дослідження вітчизняних вчених і науковців у сфері валютного регулювання та контролю. Також, у дослідженні використано метод аналізу та графічного відображення результатів дослідження, порівняння отриманих результатів за різні періоди часу, метод узагальнення – для формування необхідних висновків та результатів дослідження.

Результати. Сучасне функціонування валютного ринку України характеризується активізацією значної кількості не лише суб'єктів, а й обсягів валютних грошових роз-

рахунків, як в середині країни, так і за її межі. Так, автор Боринець С. визначає валютне регулювання, як стратегічно важливу форму організації, регулювання та значного розширення міжнародних валютно-економічних відносин країни, де основним завданням є надання якісних, прозорих валютних операцій між різними суб'єктами [1].

Автори Лавров Р., Садчикова І. та Середюк І. розглядають валютне регулювання як державні механізми, інструменти регламентації міжнародних економічних відносин, регулювання валютних операцій різних суб'єктів, встановлення порядку операцій за валютними цінностями та регулювання валютних курсів [2].

Валютне регулювання – це багаторівневий процес забезпечення прозорого, ефективного, надійного обігу валютних цінностей та валюти у межах країни та поза її межами, різними суб'єктами та стосовно різних фінансових операцій.

Валютне регулювання повинно в першу чергу відповідати нормативно-правовим актам держави в якій воно забезпечується, друге – задовольняти інтереси держави, третє – забезпечити ефективність здійснення валютних операцій між різними суб'єктами (фізичними та юридичними особами, установами та організаціями). До головних складових елементів валютного регулювання відноситься: міжнародне валютно-фінансове співробітництво, валютна політика держави та державних органів, визначення напрямів валютного контролю та банківського нагляду, встановлення валютних курсів, визначення рівня відсоткових ставок щодо надання

валютних операцій чи послуг, визначення обсягів та законності здійснення валютних переказів суб'єктами тощо.

Головними суб'єктами валютного регулювання в Україні є:

1) Національний банк України – який здійснює контрольні, наглядові та регулятивні функції щодо валютних відносин;

2) банківські установи, фінансові, лізингові та страхові компанії, кредитні спілки які надають валютні послуги, здійснюють валютні операції, отримують ліцензію НБУ на здійснення валютних операцій і надання послуг;

3) фізичні та юридичні (підприємства) особи – здійснюють валютні перекази, розрахунки чи операції.

Валютне регулювання здійснюється Національним банком України від липня 2020 року, як регулятора валютних операцій та установи яка забезпечує надання та анулювання, призупинення ліцензій на здійснення валютних операцій, контролюючого органу за дотриманням валютного законодавства, прозорості валютного ринку [3]. При цьому банківський нагляд здійснюється за валютними операціями (рис. 1).

Головним Законом України відповідно до якого здійснюється валютне регулювання є

Закон України «Про валюту та валютні операції», а в умовах війни набув значної актуальності та важливості Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [4; 5].

Важливим інструментом валютного регулювання та контролю є надання, анулювання або тимчасове призупинення ліцензії на здійснення валютних операцій. При цьому до складу таких (згідно законодавства) відносять:

- на переказ коштів (іноземної валюти);
- торгівля валютними цінностями в готівковій формі (з дотриманням перевірки наявних купюр);

– здійснення розрахунків у іноземній валюті згідно з договором страхування життя;

- факторингові операції – в межах укладання міжнародного факторингового договору;
- інші види фінансових послуг, що пов'язані з валютою та валютними цінностями [4].

Національний банк України здійснює постійний нагляд за безготівковим обігом валютних цінностей (рис. 2), зокрема купівля та продаж клієнтами, операції між клієнтами. З початком війни, обсяги валютних операцій на безготівковому ринку значно

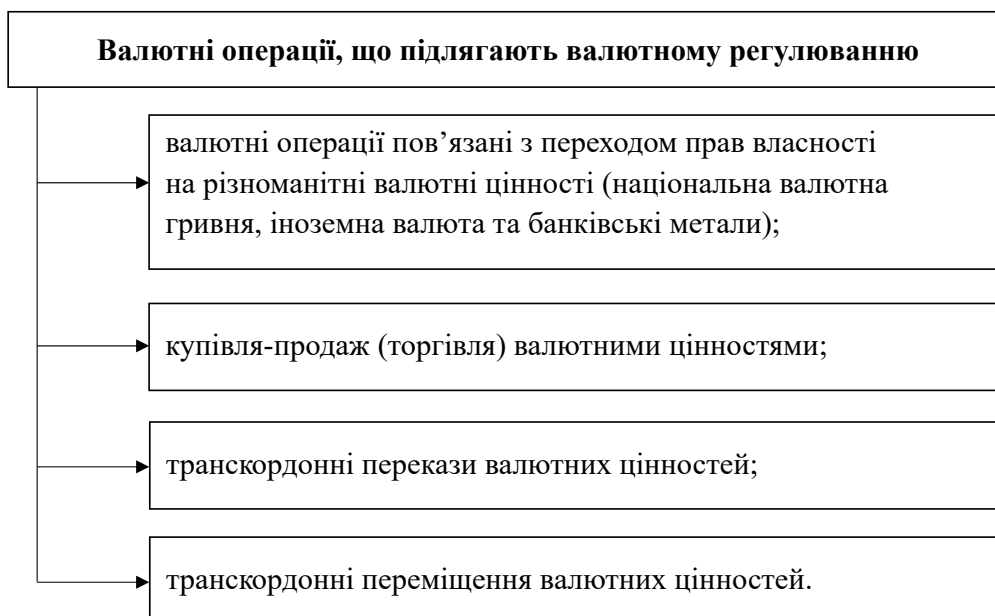

Рис. 1. Валютні операції, які регулюються в Україні згідно законодавству

Джерело: [6]

скоротилися (у порівнянні липень 2021 року та липень 2023 року): операції між банками скоротилися з 10 368 млрд дол. США до 2 829 млрд дол. США, продаж валютних цінностей скоротився з 7 723 млрд дол. США до 4 115 млрд дол. США, купівля валютних цінностей скоротилася з 7 878 млрд дол. США до 5 105 млрд дол. США.

Негативний вплив війни торкнувся і операцій фізичних осіб на безготівковому ринку (рис. 3), значно зменшилися обсяги як купівлі, так і продажу валюти.

При здійсненні валютного регулювання Національний банк України та дотичні до нього органи регулювання повинні дотримуватися наступних принципів: свобода (вільне здійснення) купівлі, продажу, обміну, передачі валютних цінностей; прозорість та достовірність здійснення операцій та надання послуг пов'язаних з валютними цінностями; орієнтація на ризик в процесі валютного регулювання; ринковість та орієнтованість на міжнародні стандарти валютного регулювання та валютного ринку.

В умовах війни практично не зазнали змін приватні перекази валютних цінностей (рис. 4), що пов'язано з масовою міграцією людей (деколи навіть цілих сімей) за кордон у зв'язку з війною. Сума грошових переказів в Україну протягом 2018-2022 років зросла на 1 646 млн дол. США і у 2022 році склала 12 757 млн дол. США. Більша частка у 2022 році належить чистій оплаті праці (за мінусом податків) – 8 769 млн дол. США, дещо менша приватним трансфертам – 3 988 млн дол. США.

У розрізі країн найбільші обсяги транскордонних переказів (рис. 5) здійснювалися з Італії – 23,44%, Ізраїль – 17,80%, США – 15,57%, Німеччина – 6,65%, Польща – 3,88% і 32,67 інші країни. Найбільш використовуваною міжнародною системою грошових (валютних) переказів для українців була Western Union – 49,5%.

Також, значних негативних змін зазнали обсяги кредитів в іноземній валюті домогосподарствам (фізичним особам) та юридичним особам (корпоративним клієнтам) (рис. 6).

млрд дол. США в еквіваленті

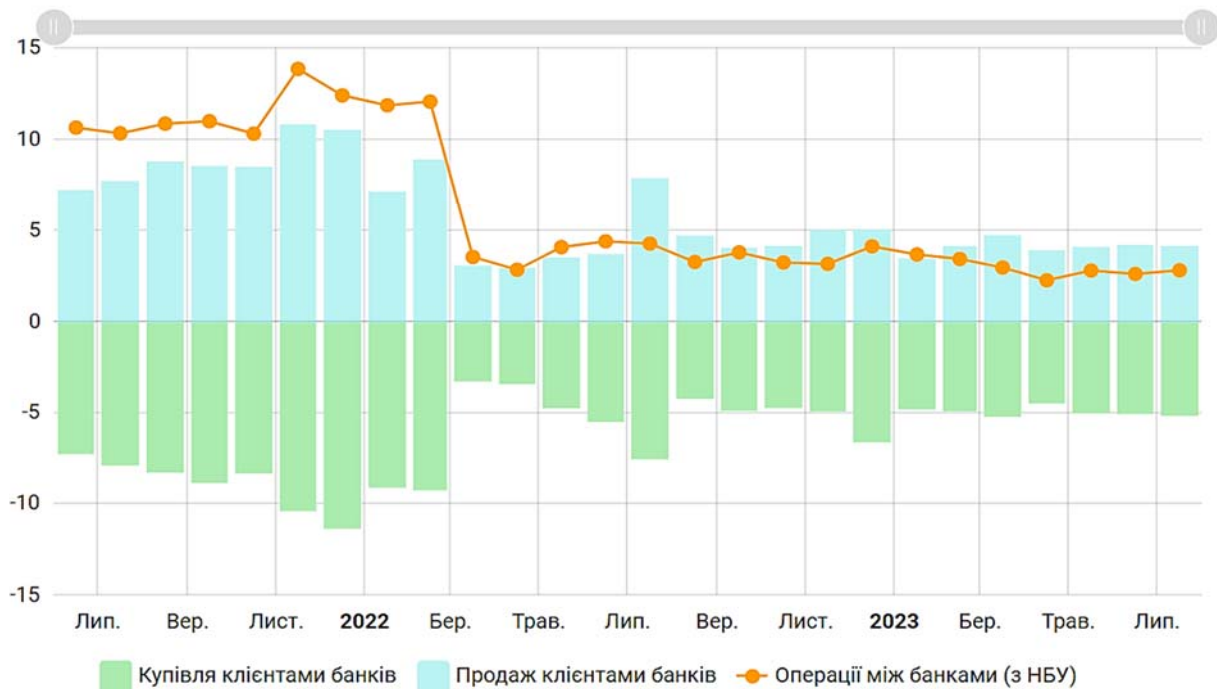

Рис. 2. Динаміка обсягів операцій на безготівковому валютному ринку протягом липня 2021–2023 року, млрд дол. США

Джерело: [3]

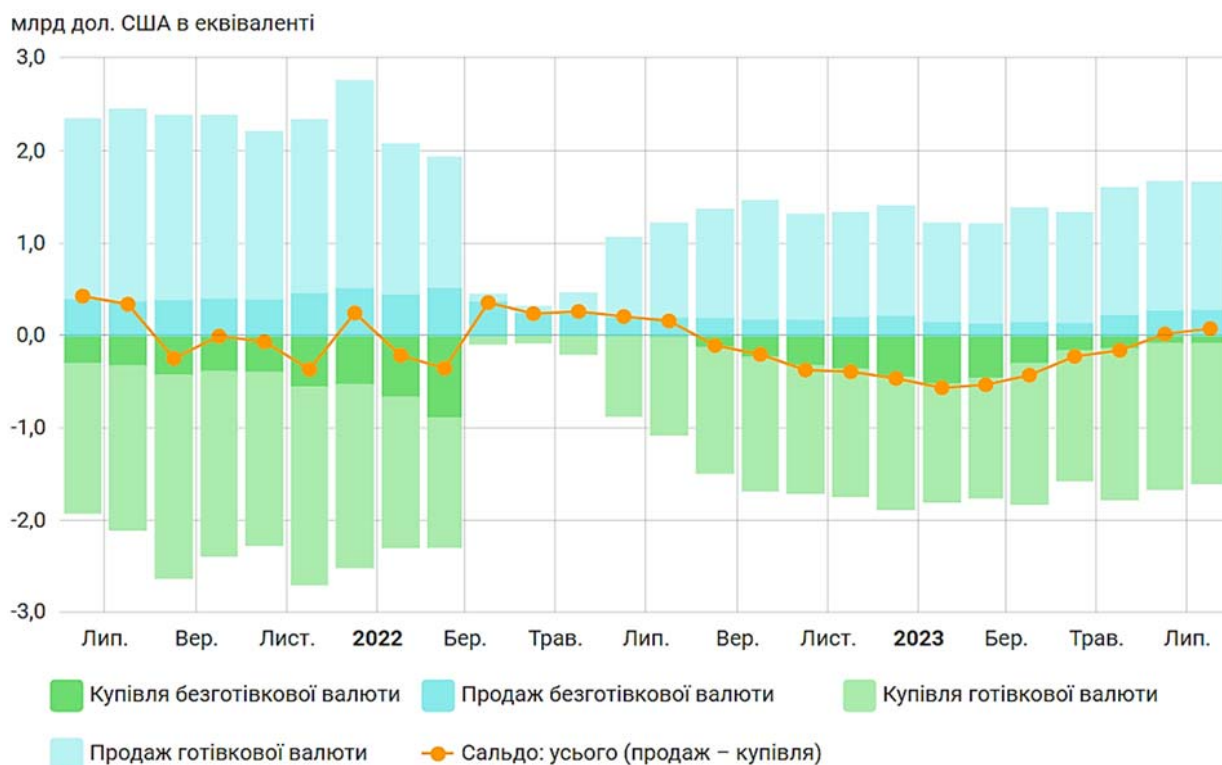

Рис. 3. Динаміка обсягів операцій фізичних осіб на безготівковому валютному ринку протягом липня 2021–2023 року, млрд дол. США

Джерело: [3]

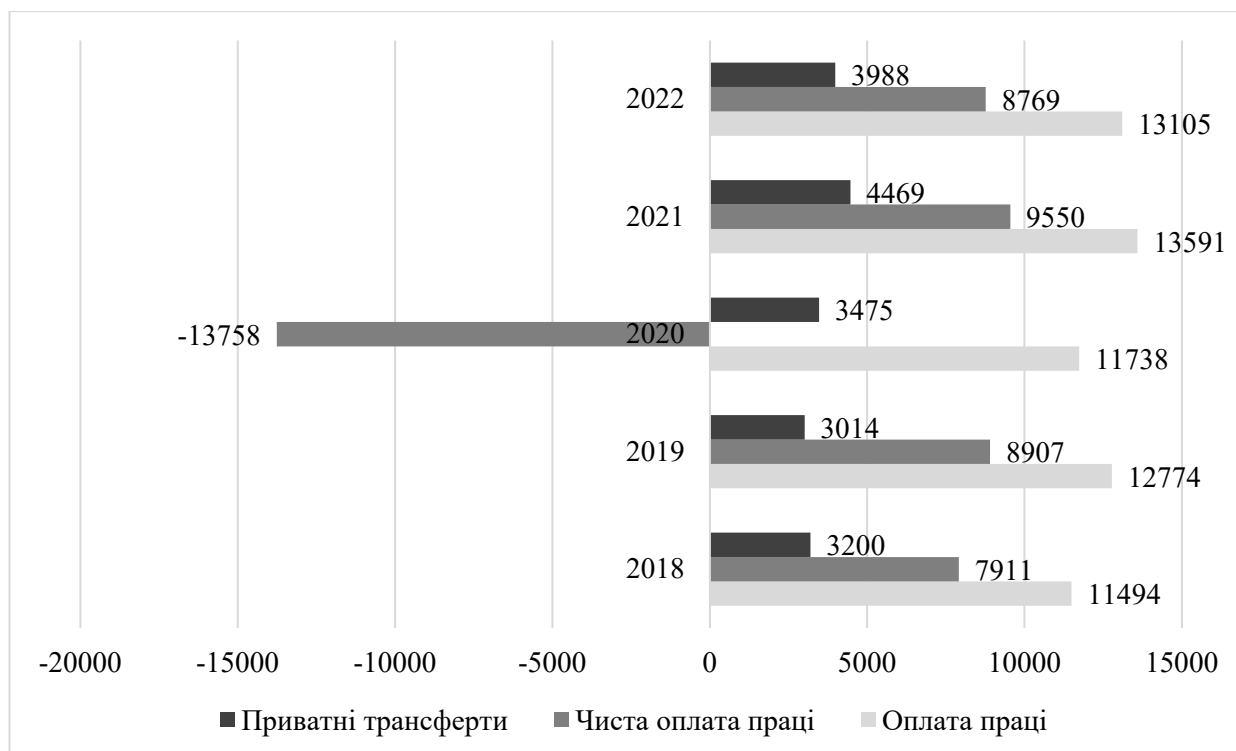

Рис. 4. Динаміка приватних переказів протягом 2018–2022 років, млн дол. США

Джерело: сформовано автором на основі [3]

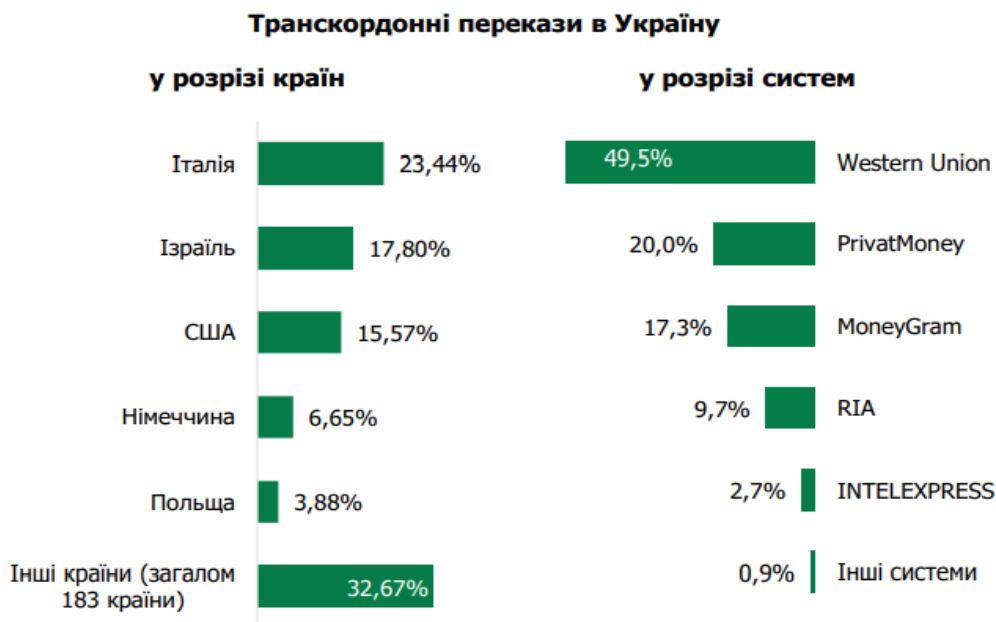

Рис. 5. Обсяги транскордонних переказів в Україну у розрізі країн та системи грошових переказів у 2022 році, %

Джерело: [3]

Рис. 6. Динаміка обсягів кредитів в іноземній валюті у розрізі суб'єктів протягом 2018–2022 років, млн грн

Джерело сформовано автором на основі [3]

Кредити в іноземній валюті домогосподарств протягом 2018–2022 років зменшилися на 47 498 млн грн, кредити в іноземній валюті

корпоративних клієнтів зменшилися на 145 млн грн. Така негативна тенденція значною мірою залежить від зменшення рівня

купівельної спроможності, доходів, втратою майна під час війни, виїздом значної частини громадян за кордон тощо.

На протипагу негативній тенденції у сфері кредитування фізичних та юридичних осіб зросли обсяги депозитів в іноземній валюті фізичних та юридичних осіб (рис. 7). Депозити в іноземній валюті відкриті фізичними особами протягом аналізованих 2018–2022 років зросли на 100 312 млн грн і у 2022 році склали 333 756 млн грн, депозити в іноземній валюті корпоративним клієнтам надані протягом 2018–2022 року зросли на 159 823 млн грн і у 2022 році склали 296 244 млн грн.

Враховуючи важкий політичний, економічний та соціальний стан країни та суб'єктів, що здійснюють валютні операції доцільно запропонувати напрями щодо оптимізації валютного регулювання:

- оптимізувати системи грошових переказів через міжнародні платіжні системи для резидентів, зокрема знизити оплату та суми одноразових переказів;

- підвищити рівень автоматизації та діджиталізації процесів нагляду і регулювання валютних переказів;

- забезпечити удосконалення ризик орієнтованого підходу до валютного нагляду зі сторони Національного банку України та інших регулюючих органів;

- посилити рівень адміністративної чи кримінальної відповідальності за порушення валютного законодавства фізичними та юридичними особами;

- оновити заходи впливу за порушення валютного законодавства;

- посилити співпрацю Національного банку України з міжнародними організаціями та міжнародними органами державної влади у частині обміну інформації щодо удосконалення валютного регулювання;

- оновлювати та покращувати законодавчу базу відповідно до економічної та політичної ситуації.

Також, Національному банку та його агентам доцільно впроваджувати сучасні інфор-

Рис. 7. Динаміка обсягів депозитів в іноземній валюті у розрізі суб'єктів протягом 2018–2022 років, млн грн

Джерело: [3]

маційні технології, долучатися до розробки та впровадження комп'ютерних продуктів чи інновацій у сфері банківського нагляду чи валютного регулювання.

Висновки. Як показали дослідження, війна в Україні значною мірою негативно впливає на рівень розвитку валютного ринку, здійснення валютних операцій, як в середині країни, так і за її межами. Значні обсяги переказів валютних цінностей та фінансової допомоги

під час війни підвищують ризик незаконного збагачення, приховування чи відмивання грошових коштів, що вимагає посилення нагляду у сфері валютного регулювання, розроблення більш ефективних шляхів виявлення правопорушення. Таким чином, актуальним є подальші дослідження у сфері удосконалення напрямів валютного регулювання та прозорості здійснення валютних операцій в Україні.

Список використаних джерел:

1. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини : підручник. 6-те видання, перероблене і доповнене. Київ : Знання, 2018. 582 с.
2. Лавров Р. В., Садчикова І. В., Середюк І. О. Сучасні тенденції валютного регулювання в Україні. *Економіка та держава*. 2019. № 8. С. 4–11.
3. Статистичні дані валютного ринку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#1ms>
4. Про валюту та валютні операції. Закон України № 2473-VIII, чинний, поточна редакція від 01.04.2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України № 361-IX, чинний, поточна редакція від 29.12.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
6. Пушак Я. Я., Шевченко Н. В. Особливості формування та управління ресурсами банків в сучасних умовах. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 3 (69). С. 36–41.

References:

1. Borynets S. Ya. (2018) *Mizhnarodni valiutno-finansovi vidnosyny* : pidruchnyk [International monetary and financial relations: a textbook]. 6-te vydannia, pereroblene i dopovnene. Kyiv: Znannia, 582 p.
2. Lavrov R. V., Sadchykova I. V., Serediuk I. O. (2019). Suchasni tendentsii valiutnoho rehuliuвання v Ukraini [Modern trends of currency regulation in Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 8, pp. 4–11.
3. Statystychni dani valiutnoho rynku [National Bank of Ukraine. Official site. Statistical data of the foreign exchange market]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#1ms>
4. Pro valiutu ta valiutni operatsii. Zakon Ukrainy No. 2473-VIII, chynnyi, potochna redaktsiia vid 01.04.2023 roku [About currency and currency transactions. Law of Ukraine No. 2473-VIII, valid, current edition dated 01.04.2023]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
5. Pro zapobihannia ta protydiu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochyynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia. Zakon Ukrainy No. 361-IX, chynnyi, potochna redaktsiia vid 29.12.2022 roku [On the prevention and countermeasures against the legalization (laundering) of criminal proceeds, the financing of terrorism, and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction. Law of Ukraine No. 361-IX, valid, current edition dated 29.12.2022]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
6. Pushak Ya. Ya., Shevchenko N. V. (2022). Osoblyvosti formuvannia ta upravlinnia resursamy bankiv v suchasnykh umovakh [Peculiarities of formation and management of bank resources in modern conditions]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, no. 3 (69), pp. 36–41.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2023